

A RÓMAI TÖRTÉNELEM KRONOLÓGIÁJA

IDŐSZÁMÍTÁSUNK ELŐTT

A KIRÁLYSÁG KORA

753 Róma alapításának éve a legenda szerint

750–510 A monda szerinti hét király időszaka, sorrendben: *Romulus, Numa Pompilius, Tullus Hostilius, Ancus Martius, Tarquinius Priscus, Servius Tullius, Tarquinius Superbus*

A KÖZTÁRSASÁGKOR

509 Az utolsó (etruszk) király, Tarquinius Superbus elűzése, a mondabeli királykor vége. A római köztársaság és Karthágó közötti (1) szerződés: a Földközi-tenger nyugati medencéjében a kereskedés monopóliumát elismeri Róma, a rómaiak és szövetségesei sértetlenségét a punok

498–493 A latin háborúk végén Róma elismeri a latin városok autonómiáját

494 Kivonulás a Szent-hegyre (*secessio ad Montem Sacrum*, vagyis az Aventinusra), a néptribunusi intézmény létrehozása. A plebejus hadsereg megszervezése

451–449 A decemvirek bizottságot alakítanak a Tizenkét táblás törvény létrehozására

406–396 Utolsó háború Veii ellen, a rómaiak elfoglalják és lerombolják a várost. Lehetséges az északi terjeszkedés. Megindul a gallok, samnisok népvándorlása

387 A gallok betörése Itáliába; Brennus elfoglalja és megsarcolja Rómát

380-tól Erős falgyűrűt vonnak az újjáépített város hét dombja (Róma) köré

367 A Licinius–Sextius-féle földtörvény, mely kedvez a plebejusoknak. Minden hivatal elérhető a plebejus felső réteg számára (*dictator* 356; *ensor* 351; *praetor* 337; papi tisztségek 300)

343–341 Az első samnis háború, római győzelem

341–338 A latin háború

326–304 A második samnis háború

321 római vereség a caudiumi hágónál; „szégyeniga” alatt vonulhatnak el

312 Appius Claudius cenzorsága; az első vízvezeték (Aqua Appia) és a capuai országút (Via Appia) építése

306 Róma és Karthágó közötti (3) szerződés.

298–290 A harmadik samnis háború, római győzelem (a samnis, etruszk, kelta, sabin, lucanus, umber szövetség tagjait külön-külön győzi le)

295 béke az etruszokkal

287 Hortensius törvénye. A népgyűlés határozatai azonos rangra emelkednek a szenátus határozataival (*leges* = törvények), a patriciusok összeolvadnak a gazdagabb plebejusokkal, kialakul az új uralkodó osztály, a *nobilitas*

285–282 A kelták elleni harcokkal Róma biztosítja uralmát Közép-Itáliában

282–272 Róma és Tarentum háborúja, amelybe beavatkozik az epirusi király, Pyrrhus

279–272 Háború Pürrhosz ellen, „pürrhoszi győzelem” Ausculumnál. Róma győzelme Beneventumnál; Tarentum Róma szövetségese lesz

265 Az etruszk Volsinii elfoglalása. Róma befejezi Itália meghódítását

264–241 Az első pun háború; a római hajóhad győz a Mylaenál (260) és Ekonomosnál (256), Aegatusnál (241). Karthágó lemond Szicíliáról, így az az első római provincia lett

238 Szardíniát Rómához csatolják, Korzikát elfoglalják

229–228 Az első illír háború, a tengeri kalózkodás megszüntetése

219 A második illír háború

- 218–202** A második pun háború; 217 római vereség a Trasimenus-tónál; 216-ban a cannaei csatában a római történelem legsúlyosabb addigi legsúlyosabb veresége; 215 Scipio győzeleme az Ebro mellett; 212 Saguntumot elfoglalják a rómaiak; 210 Sicilia a rómaiaké; 206-ra kiűzik az Ibér-félszigetről a karthágóiakat; 204 Kübelé szent követ Rómába hozzák Kis-Ázsiából; P. Cornelius Scipio Africanus győzeleme a zamai csatában (202). Karthago lemond Hispaniáról, hadisarcot fizet
- 215–205** Az első makedón háború
- 200–197** A második makedón háború. A római agresszió a Földközi-tenger keleti térségében. Római győzelem a künoszkefalai ütközetben (197)
- 192–188** A szír (Szeleukida) háború III. Antiokhosz Theosz ellen. Róma győzelme a magnesziai csatában. Az apameiai békével Róma a Földközi-tenger keleti medencéjének ura
- 171–168** A harmadik makedón háború. Római győzelem a püdnai csatában (168). Makedóniát négy részre osztják és római tartománnyá szervezik (148)
- 154** A luzitánok és a keltibérek felkelése Viriatus vezetésével
- 149–146** A harmadik pun háború, Karthágó lerombolása; Africa provinciává szervezése
- 146** Korinthosz lerombolása és a görög városállamszövetségek feloszlata
- 135–132** Az első szicíliai rabszolga felkelés Eunus vezetésével
- 134–133** Scipio meghódítja Numantiát (Hispania), amely 154 óta a Viriatus vezette szabadságharc központja
- 133** Tiberius Gracchus tribunátusa; a latifundiumok felosztására irányuló demokratikus népmozgalom kezdete; III. Attalosz király végrendeletében Rómára hagyja Pergamont
- 129** Asia provincia megszervezése a korábbi Pergamoni Királyság helyén
- 123–122** Gaius Gracchus tribunátusa; az agrártörvény felújítása, mozgalmát leverik, Gracchust meggyilkolják
- 121** k. Gallia Narbonensis tartomány megszervezése

A POLGÁRHÁBORÚK KORA, A KÖZTÁRSASÁG HANYATLÁSA

- 113–101** Háború a germán kimberek és teutonok ellen, sorozatos vereségek. Marius hadseregreformja (104) után sikeres visszavágások (102 és 101)
- 111–105** Jugurtha numídiái király elleni háború, római kudarcok, majd Marius befejezi a háborút (106); a királyt kiadják Sullának (105); a jugurthai birodalom keleti részéből megszervezik Numidia provinciát
- 91–89** Szövetséges háború, megkapják a polgárjogot (89, lex Plautia Papiria).
- 88–84** Az első háború Mithridatész pontusi király ellen Kis-Ázsiában és Görögországban
- 88** Epheszosi éjszaka: 80.000 római polgár lemészárlása Kis-Ázsiában. Sulla (optimaták) sikeres államcsínye, seregével elfoglalja Rómát
- 87–82** Marius híveinek (a néppártiak) uralma
- 83–82** A második mithridatészi háború
- 82–79** Sulla diktatúrája, az elítéltek listájának kifüggesztése (*proscriptio*). Végül önként lemond a hatalomról, visszavonul, 78-ban meghal
- 77–71** Pompeius küzdelmei a Marius-pártiakkal Hispaniában
- 74–64** A harmadik mithridatészi háború. Lucullus ellen fellázad a hadsereg, a senatus visszahívja (68-ban); Pompeius vezetésével Róma győz Keleten
- 73–71** A Spartacus-féle rabszolga felkelés. Crassus és Pompeius végül leverik, a rabszolgákra súlyos megtorlás vár
- 70** Crassus és Pompeius consulsága, Sulla törvényeit érvénytelenítik
- 67–64** Pompeius befejezi a tengeri kalózkodás elleni hadjáratot; győz keleten és új rendet hoz: új provinciák (Pontus, Syria és Cilicia) és kliensállamok (Armenia)

- 63–62** Catilina-féle összeesküvés, Cicero leleplezi, a főkolompos Catilinát megölik
- 60** Az első triumvirátus: Pompeius, Caesar és Crassus (53-ban Crassust a parthusok seregével együtt elveszejtik Carrhaenál)
- 58–50** Caesar gall háborúja; 55–54 hadjárat Britanniába
- 49–45** Caesar polgárháborúja a Róma feletti hatalomért
- 48** Pompeius veresége Pharszalosznál, Egyiptomba menekül, megölik
- 47** Caesar győz a pontusi Pharnakész felett
- 45** Caesar győz Mundánál Pompeius fiai felett, egyeduralmának kezdete. Örökös dictator, imperator
- 44** Caesart március *idusán* (márc. 15.) meggyilkolják, az összeesküvés vezetői: Brutus és Cassius
- 43** A második triumvirátus: Antonius, Lepidus, Octavianus
- 42** A köztársaságpártiak veresége Philippinél
- 31** Octavianus és Antonius polgárháborújának véget vet az actiumi tengeri ütközet, amelyben Octavianus fényes győzelmet arat
- 30-ban** Octavianus elfoglalja Alexandriát, Antonius és Kleopátra öngyilkos lesz. Egyiptom római provinciává válik egy lovagrendi *praefectus* vezetése alatt

A PRINCIPÁTUS KORA (KORAI CSÁSZÁRSÁG)

- 27** Octavianus formálisan ugyan helyreállítja a köztársaságot, valójában minden fontos magisztrátust egyesít személyében (*imperator, proconsul, princeps senatus, tribunus plebis, pontifex maximus* és egy új méltóság, amelyről a korszak a nevét kapja: *princeps populi Romani*; hatalmának alapja *imperium maius* és a *tribunicia potestas*) majd felveszi az *Augustus* nevet
- 23** A Murena-féle összeesküvés Augustus ellen
- 18** Az erkölcsök törvényi szabályozása (*leges Iuliae*)
- 17** Róma századévi ünnepségei (*ludi saeculares*)
- 12–9** Agrippa és/majd Tiberius leigázzák a pannonokat
- 9** A Békeoltár (*ara pacis Augustae*) fölszentelése a Mars-mezőn
- 2** Augustust kitüntetik a *pater patriae* (haza atyja) címmel

IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT

- 2** Unokájának, Lucius Caesarnak halála
- 4** Unokájának, Caius Caesarnak halála; örökbefogadja Tiberiust
- 6–13** Védekező háborúk: pannoniai (6–9) és illyr lázadás; teutoburgi vereség (9) a germánoktól;
- 14** Augustus halála, istenné avatása; katonalázadások (pannoniai és rajnai légiók)
- 14–68** A JULIUS–CLAUDIUS-DINASZTIA.
- 14–37** **Tiberius** császár
- 37–41** **Caligula** (katonacsizmácska) ugyan a néppel választatja a tisztviselőket, de megkezdi a principátus hellenisztikus (keleti) jellegű istenkiráltsággá alakítását
- 41–54** **Claudius** az augustusi hagyományokhoz tér vissza. A rendezett közigazgatás mellett kiépülnek udvari hivatalok (benne felszabadított rabszolgái nagy szerepével). Felesége gyilkolja meg (Agrippina) fia érdekében
- 54–68** **Nero** boldog évekkel kezd, majd cezarománia, legyilkoltatja környezetét, rokonságát. Végül öngyilkos lett.
- 68–69** **A négy császár éve** (Galba, Vitellius, Otho és Vespasianus).

69–96 A FLAVIUS-DINASZTIA

66–73 A zsidók háborúja Róma ellen; Titus 70-ben lerombolja a jeruzsálemi Templomot

69–79 **Vespasianus** uralkodása

79–81 **Titus** uralkodása alatt kitör a Vezúv (79), eltemeti Pompeiit, Stabiaet, Herculaneumot

81–96 **Domitianus** uralkodása; kezdeti népszerűsége despotizmusba csap át: *Dominus et Deus* címet követel magának; végül palotaforradalom során meggyilkolják

96–192 AZ ADOPTÁLT CSÁSZÁROK KORA – a dinasztikus elv helyett az örökbefogadás érvényesült

96–98 **Nerva** princeps a senatus által; testőrségi lázadás után örökbe fogadja (97) a hispániai Traianust

98–117 **Traianus**, az első provinciái eredetű, utolsó római hódító császár; a dákok leigázója (101–102; 105) Dacia provincia. Arabia provincia (106). Armenia, Assyria és Mesopotamia provincia létrehozása; a Római Birodalom elérte legnagyobb kiterjedését

117–138 **Hadrianus** feladja a keleti hódításokat, békepolitikát követ. Kiépül a *limes* (határ) vonala. A császári bürokrácia kiépítése. A közigazgatást az utazó császár ellenőrzi

132–135 A Bar Kokhba vezette második nagy zsidó háború leverése

138–161 **Antoninus Pius** elődje politikáját folytatja

161–180 **Marcus Aurelius** filozófus-császár 169-ig Verusszal, örökbefogadás révén „testvérével” uralkodott: kettős császárság. Állandó harcokban kell védenie a birodalmat a parthusoktól (162–166), hatalmas pestisjárvány készíti békére; majd a germán markomannokkal szemben (I. 167–175; II. 178–180) védekezik. Megkezdődik a hanyatlás fia alatt, aki társuralkodója 176-tól, akivel újra a dinasztikus elv érvényesül

180–192 Commodus a megalomániás, paranoid zsarnok, akit palotaforradalom veszejt el

193 A második négy császár éve (*Pertinax, Septimius Severus, Didius Julianus, Pescenninus Niger*), közülük Septimius Severus kerekedik felül (Pannoniából), és dinasztiát alapít

193–235 A SEVERUS-DINASZTIA

193–211 **Septimius Severus** öt éves polgárháborút követően a parthusok ellen győztes hadjáratot vezet (198). A határőrségből a senatust háttérbe szorító erő válik; megszüntetik az adóbérlést és Róma ill. Itália előjogait. Fiai: Caracalla 198-tól első társuralkodója, Geta 209-től a második, de őt megöleti bátyja

211–217 **Caracalla** császár egyeduralkodó.

212 *Constitutio Antoniniana*: megadja a teljes római polgárjogot a provinciák minden szabad lakosának. Harc a Rajnánál az alemannokkal, az Euphrátesznél a parthusokkal; megölik a császárt, Macrinus rövid uralkodása után, Caracalla unokaöccsét, a szír napisten papját: Heliogabalust kiáltják császárrá

218–222 **Heliogabalus** időszakában Baál-kultusz Rómában és nagyanyja befolyása; a testőrgárda végez velük; unokatestvére

222–235 **Severus Alexander** következik, akit anyja irányít. Parthus (231) és markomann (232) harcok után végez velük a fellázadt hadsereg Mainzban

235–305 A KATONACSÁSZÁROK IDŐSZAKA: kipróbált helyi hadvezérek, akiket a hadsereg tesz császárrá, majd rövid uralkodás után általában megölnek

235–238 **Maximinus Thrax**, legyőzi az alemannokat. A parthusokat legyőzi az Újperzsa Birodalom, a Szászánidák, már ők fenyegetnek, betörnek Metopotámiába 237-ben

238–244 Az afrikai helytartót, **I. Gordianust** kiáltották ki császárnak, de fiával együtt megölték, azért 14 éves unokája, **III. Gordianus** lett az uralkodó, aki leverte Thraxot;

a perzsákat pedig gót segédcsapatokkal meg tudta állítani, és rábírt Mezopotámia elhagyására (237). Utóda gyilkosa

244–249 Philippus Arabs békét kötött a perzsákkal, de alulmaradt

249–251 Deciusszal szemben; aki az első állami, összbirodalmi keresztényüldözés elrendelője (250), s elesett a gótokkal vívott harcokban

253–268 a harminc zsarnok uralma

268–325 az ILLÍR CSÁSZÁROK kora

270–275 Aurelianus császár helyreállítja a birodalom egységét; *Dominus et Deus* (Úr és Isten) címet vesz fel, és bevezeti az államvallássá tett császárkultusszal összefonódó napkultuszt (*Sol invictus* = a legyőzhetetlen Nap)

A DOMINATUS KORA (KÉSŐI CSÁSZÁRKOR)

284–305 Diocletianus birodalmi reformja, decentralizációval könnyít a birodalmi közigazgatás terhein. *Tetrarchiát* hoz létre (két augustus, két caesar), övé a kelet rész Nicomedia központtal. Róma nem császári székváros többé, a senatus elveszti minden befolyását. 297-ben 12 közigazgatási körzetre osztja a birodalmat, és 101 provinciára. Abszolutisztikus monarchia lett a birodalom: *dominatus* (istencsászár, uralkodói öltöztette és császári tanáccsal); alattvalókkal, röghöz és korporációkhoz kötött hadsereget ellátó „néppel”; 304–305-ben az utolsó nagy keresztényüldözés; 305-ben augustustársával együtt lemondanak; a tetrarchia összeomlik a társcsászárok közti háborúval. A britanniai légiók jelöltje, Constantinus, a kereszt jelével győz 312-ben

313 Milánói edictum, melyben Constantinus és uralkodótársa, Licinius engedélyezik a keresztények szabad vallásgyakorlását.

324–337 Nagy Constantinus egyeduralkodó (*totius orbis imperator*)

325 Niceai zsinat a császár elnökletével a keresztény püspökök első egyetemes zsinata. Arius követőit eretneknek minősítik, jöllehet a germánok az ő hitét veszik fel.

330 Byzantiumból Constantinopolis (Konstantinápoly) néven a pogány Róma keresztény ellenpárja, a birodalom fővárosa lett. Tökéletesíti az abszolutisztikus államot, jellemzőek a keleti ceremóniák, a bürokrácia. Fej- és földadó bevezetése, elkülönült katonai és polgári hatalom, kötelező öröklődő szakmák a polgároknál. Értékálló aranyvaluta veretése

337–361 II. Constantinus győzött az örökségért folytatott testvérharcban, egyeduralkodó lett. Az egyház számára kötelező az arianizmus. Utódja unokaöccse, akivel kihal a dinasztia, s aki, mivel ragaszkodik a pogány vallásokhoz és kultuszokhoz, a hitehagyott melléknevet kapja

361–363 az „apostata” Julianus

364–375 I. Valentinianust az udvar emeli császárrá, testvérét (Valens) pedig ő teszi társuralkodóvá. Helyreállítják a rajnai határvonalat és a britanniai Hadrianus-falat. 375 körül a hunok elpusztítják az osztrogótok dél-oroszországi birodalmát. Megindul a népvándorlás

375–378 Valens követi bátyját, majd miután elvesz a hadrianopoliszi csatában,

378–383 Gratianus követi a trónon. A 376-os letelepítési szerződéssel a birodalomba költözött vízigótok fellázadnak. 379-ben keleti társuralkodója I.Theodosius. Az osztrogótok Pannoniában, a vízigótok Makedóniában telepednek le

394–395 Nagy Theodosius egyeduralkodó. Halálával fiai felosztják birodalmat, megszűnik annak egysége. 404-től A nyugati rész központja Ravenna

408–450 II. Theodosius keletrómai császár, székhelyét hatalmas erődítménnyé építi (412–439); a római jog első kodifikációja fűződik nevéhez (*Codex Theodosianus*)

410 Alarik vízigót vezér kirabolja Rómát

434–453 Attila hatalmas hun birodalma; 451 Catalaunumi csata; 452-ben Rómáig vonul

455 Meggyilkolják III. Valentinianus császárt, aki féltékenységből előző évben megölette

Aëtiust, a catalaunumi hőst. Geiserich révén Róma megtudja, mi az a „vandalizmus”

476 Odoaker germán vezér lemondítja **Romulus Augustulust**, az utolsó nyugatrómai császárt